

Seppo Hentilä

Juhlapuhe Pohjalaisten osakuntien Porthan-juhlassa 9.11.2012 Ostrobotnialla talon täyttäessä 100 vuotta

Arvoisat herrat Kansleri ja Rehtori, kunniajäsenet, inspektorit, pohjalaiset, vasungar, österbottningar sekä muut – mina damer och herrar, ladies and gentlemen!

”Puhuttelen taloa

Kaunis sinä et ole katsella, etkä edes niin ruma
(kuten Kansallisteatteri) että mieli näin aikojen perästä
helttyisi ja patinoisi sinut;
et sinä ole arkkitehtuuria, sinä kyllä olet syntynyt etkä tehty,
mikälle talo, kenenlie piirtämä,
tyylin selkeyttä ei silloin ajateltu, eikä sittemminkään;
mutta kaiken mikä on tehtäväksesi pantu,
sen sinä olet tehnyt ja mitä enempää sopii vaatia?
Yhden maakunnan, kolmen kansakunnan talo;
asuntola; ravintola; yleinen tanssipaiikka; paikallinen viinakauppa;
jäkärihuone; sauna; monttu; Pohjanmaan kautta”

Luin otteen Tuomas Anhavan runosta ’Ostrobotnia 1962’, jonka hän esitti talon 50-vuotisjuhlassa (Ostrobotnia 50 vuotta. Kaira 5, 32–36). Helsingissä 1927 syntynyt Anhava, joka oli yksi merkittävimmistä 1950-luvulla kannuksensa hankkineista modernisteistamme, oli Samuli Paulaharjun tyttärenpoika. Se oli hänelle tärkeä yhteys pohjalaisuuteen. Tiedossani ei ole, oliko hän muutoin millään tavalla aktiivinen pohjalainen tai edes osakunnan jäsen.

Anhava päätti runonsa meitä, talomme satavuotisjuhlaa viettäviä pohjalaisia koskettavalla tavalla:

”... silloin minä olen kotonani niin kuin olin silloin
tässä talossa, jossa me muistamme Pohjanmaata”

Ostrobotnia on meille muistin paikka, niin kuin tietysti on tämä 173. Porthan-juhlammeikin. Historiantutkimuksen kiinnostus on viime vuosina voimakkaasti kohdistunut muistamisen tutkimukseen; siihen sisältyvät niin ns. tavallisten ihmisten historiakäsitysten kuin ns. muistin politiikankin tutkiminen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan menneisyyttä koskevien tulkintojen käyttöä poliittisten tai muiden intressien ajamiseen – arkikielellä ilmaisten menneisyyden tapahtumien vääntelyä ja kääntelyä parhain pain mahdollisimman hyvin omiin ennakkokäsityksiin sopiviksi. Menneisyydestä pyritään tekemään – tarkoituksesta riippuen – joko parempi tai pahempi kuin se tutkimustiedon mukaan on ollut.

Muistin paikat voivat tietenkin olla sekä aivan omakohtaisia että kollektiivisia, laajemmalle joukolla tai koko kansakunnalle merkittäviä identiteetin rakennusosasia. Meille pohjalaisille ylioppilaille Ostrobotnia talona on muistin paikka molemmissa merkityksissä. Hiljattain 95-vuotiaana kuollut maineikas brittihistorioitsija Eric Hobsbawm puhui traditioiden keksimisestä, *Invention of Traditions*, samannimisessä vuonna 1983 Terence Rangerin kanssa toimittamassaan teoksessa.

Porthan-juhla on tällainen varta vasten tehty tai ”keksitty” pohjalaisuuden ja Pohjanmaalta Helsinkiin opiskelemaan tulleiden ylioppilaiden yhteisöllisyyttä ja kotiseuturakkautta lujittamaan tarkoitettu traditio. Porthan-juhla kantaa myös niin sanottua jakamattoman Pohjalaisen osakunnan traditiota, joka on ulotettu aina vuoteen 1643, Turun Akatemian pöytäkirjasta löytyvään mainintaan osakunnista, joista yksi oli Pohjalainen. Helsingin

Keisarillisen Aleksanterin yliopiston aikana osakuntalaitosta kohtasivat niin tyrskyt kuin tyvenetkin. Pohjalainen osakunta jaettiin ensi kerran 1837 kahtia Pohjois- ja Eteläpohjalaiseksi osakunnaksi, koska se oli kasvanut liian suureksi (jäseniä oli 102 kun muissa seitsemässä osakunnassa oli yhteensä 322 jäsentä).

Pohjalaisten merkittävin ja kauaskantoisin protesti jakoa vastaan oli Porthan-juhla, joka järjestettiin ensi kerran 9. marraskuuta 1839, Henrik Gabriel Porthanin, osakunnan entisen kuraattorin ja inspektorin satavuotissyntymäpäivänä. Viisi vuotta myöhemmin, 1844, pohjalaiset saivat jälleen yhteisen osakunnan; päätös yhdistämisestä tehtiin konsistorissa kahden äänen enemmistöllä. Mutta jo 1852 koko osakuntalaitos lakkautettiin; elettiin Nikolai II:n ankanan kontrollipolitiikan aikaa. Vuonna 1868 osakunnat saivat toimintaoikeutensa takaisin, mutta 1907 tapahtui sitten toistaiseksi viimeinen jako. Siihen olivat syynä sekä osakunnan sisäiset poliittisen kiistat vanha- ja nuorsuomalaisen välillä sekä ns. toisen sortokauden oloissa venäläismielisten viranomaisen epäluulot, joiden mukaan osakunnassa pesi liiallista radikalismia. – Pohjois-Pohjalainen Osakunta perustettiin 1907, Etelä-Pohjalainen sekä Vasa Nation 1908. (Poro laukkaa nopeasti, lehmä lönköttää hitaammin, mikä on tullut jo toistasataa vuotta sitten näin todistetuksi).

Mutta pohjalaisuuden määrittelyjä voi toki löytää jo 1700-luvun alkupuolelta, niin sanotulta hyödyn aikakaudelta, jolloin lukuisat niin Uppsalan yliopistossa kuin Turun Akatemiassakin laaditut väitöskirjat olivat eräänlaista kotiseutututkimusta; niissä kuvailtiin erittäin tarkasti ja konkreettisesti kotimaakunnan luontoa, elinkeinoja, ihmisiä, jne. Ensimmäisen Pohjanmaata käsittelevän väitöskirjan 'Dissertatio Geographica de Ostrobotnia' laati Uppsalassa 1734 pyhäjokinen Petter Niclas Mathesius. Syvemmälle pohjalaisten kansanluonteeseen pureutui kuitenkin Turun Akatemiassa 1737 väitöskirjaansa 'De Urbe Uloa' puolustanut oululainen Johannes Snellman.

”Riennän jo hahmottelemaan asukkaiden sivistykseen, hyveisiin ja tapoihin liittyviä seikkoja. He elävät nimittäin sovinnollisina (kelvottomista en tässä piittaa) pyrkivät rauhaan, tottelevat viranomaisia, suhtautuvat kunnioituksella näiden antamiin säädöksiin sekä osoittavat kaikkea kunnioitusta ja arvonantoa papeille. Väittäisinpä, että meikäläiset eivät häviä kenellekään elämäntapojensa kunniallisuuden ja mielen rehellisyyden suhteen. He eivät kohtele kaikella sävyisyydellä vain omaa väkeään, vaan myös kaikenlaisia matkalaisia ja ulkomaalaisia, kuten ihmisyyys vaatii. Näin Wexionius toteaaakin aiheellisesti: pohjanmaalaiset ovat a) muita ystävällisempiä sekä b) vieraanvaraisuudestaan kuuluisia. Ne, jotka ovat joskus käyneet Oulussa, myöntävät tämän kanssani, sillä niin hyvin esi-isiemme ylistettyä vieraanvaraisuutta vielä tänäänkin vaalitaan.”

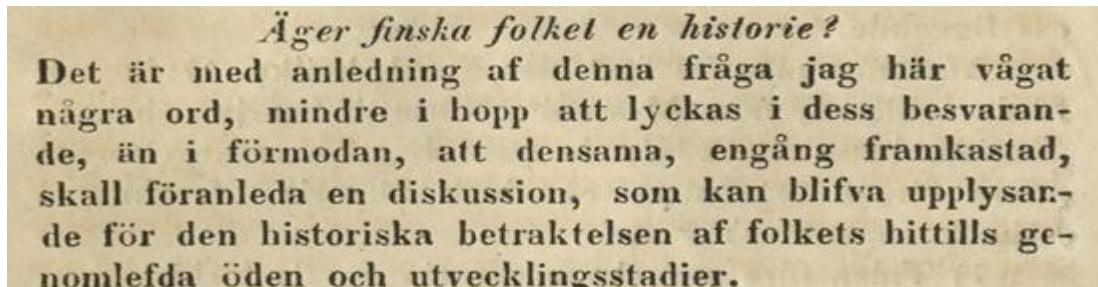
(Johannes Snellman: De Urbe Uloa, Turun Akatemiassa vuonna 1737 tarkastettu latinankielinen väitöskirja; suom. Sari Kivistö, Oulu 2000, 90)

Muistin politiikka-käsitteeseen palatakseni, kiinnostavaa on tutkailla sitä, mitä kaikkea tältä paikalta, tarkoitan Porthan-juhlaa vuodesta 1839 ja Ostrobotnia-talosta vuodesta 1912, on puhuttu, ja tietenkin kaikkea sitä, mitä tässä talossa on koettu ja nähty ja millaiset muistot siitä ovat tuhansien pohjalaisten ylioppilaiden mieliin jääneet.

Muistin politiikkaa tehdään tietenkin aina kulloisenkin nykyhetken arvoin ja asentein. Niinpä on selvää, että tältä paikalta itsenäisyys- tai kielitaistelun tai heimosotien aikaan pidetyt puheet vaikuttavat nykyään kovin pateettisilta ja kansalliskiihkoisilta. Mutta Porthan-juhlan, osakuntien vuosijuhlien ja Ostrobotnian puhujakoroketta on käytetty todella monien kansallisesti merkittävien asioiden ajamiseen. Otan puheessani muutaman, useimmille kuulijoille varmastikin tutun esimerkin.

Oman tieteenalani, suomalaisen historiantutkimuksen historian kannalta yksi merkittävimmistä puheenvuoroista on käytetty viidennessä Porthan-juhlassa 9. marraskuuta 1843. Silloinen

Pohjois-Pohjalaisen osakunnan vt. kuraattori, Helsingfors Tidningar-lehden toimittaja, filosofian maisteri Zacharias Topelius esitti puheessaan kuuluisan kysymyksensä ”Äger Finska Folket en Historie?” Kyse oli siitä, oliko Suomi jo kyennyt kehittymään sellaiseksi kulttuurikansaksi, jolla olisi oikeus omaan historiaansa. Olennaista oli se, että Suomelta puuttui kirjoitettu historia. ”...att Finska folket härintill icke äger en skrifven historia, är mindre underligt att man velat gifva det en sådan ...”

Äger finska folket en historie?
Det är med anledning af denna fråga jag här vågat några ord, mindre i hopp att lyckas i dess besvarande, än i förmodan, att densama, engång framkastad, skall föranleda en diskussion, som kan blifva upplysande för den historiska betraktelsen af folkets hittills genomledda öden och utvecklingsstadier.

Topelius oli syntynyt 1818 Uudessakaarlepyyssä. Hänen isänsä, myös Zacharias, oli piirilääkäri ja isoisänsä oululainen kirkkomaalari Mikael Toppelius. Itselläni on kolmen polven yli siteet tähän vanhaan pohjoispohjalaiseen Toppila-sukuun, sillä isäni mummo Kaisa-Liisa oli omaa sukua Toppila.

Mutta Zachris Topelius liittyy myös tämän talon perustamishistoriaan. Vuotta ennen tuon kuuluisan kysymyksensä esittämistä, siis 1842, hän oli mm. yhdessä toisen pohjalaisen, Fredrik Cygnaeuksen kanssa allekirjoittanut aloitteen pohjalaisten ylioppilastalon rakentamiseksi. Maakunnasta oli tarkoitus kerätä varoja talon rakennusrahastoon. Hanke kuivui kuitenkin kokoon. Mainittakoon, ettei tuolloin vielä ollut olemassa Vanhaa ylioppilastaloakaan, sehän vihittiin käyttöön vuonna 1870.

Pohjalaisten uusi taloyritys käynnistyi 1903. Hankkeen tärkeimmäksi puuhamieheksi on mainittu Frans Äimä (silloinen Aemelaeus), joka toimi PPO:n kuraattorina talourakan kiivaimmassa vaiheessa 1908–1911 ja osakunnan jaon jälkeen perustetun Pohjalaisen valtuuskunnan puheenjohtajana. Myöhemmin Äimästä tuli Helsingin yliopiston fonetiikan professori. Käytettävissäni oleva aika ei valitettavasti riitä Ostrobotnian perustamishistoriaan syventymiseen. Mutta onhan sitä viime aikoina perusteellisesti tutkittu, ja viime tiistaina oli talohistoriaa käsittelevä seminaarikin, johon en valitettavasti voinut osallistua.

Ostrobotnia-talon rahoituksen kokoonsaamisesta, veloista selviämisestä puhumattakaan, voi vain lyhyesti todeta: silloin tehtiin ihmeitä. Tontti löytyi kaupungin laidalta, Arkadian kallioiden takaa. Rakennuspaikkaa on kuvattu kosteaksi rämeeksi tai rummakoksi, jossa oli ikiajat viljelty kaalia. Tälle tontille ryhdyttiin taloa suunnittelemaan arkkitehtikilpailun voittaneen W. G. Palmrothin piirustusten pohjalta. Talosäätiö perustettiin joulukuussa 1910. Mainittakoon, että Vasa Nationia edustanut pankkivirkailija Mikael Höckert oli sen hallituksessa mukana kuolemaansa, vuoteen 1966 saakka, eli 56 vuotta.

Helsingissä rakennettiin 1900-luvun alkuvuosina kuumeisesti. Esimerkiksi Kallion kirkko on samanikäinen kuin Ostrobotnia. Uusi ylioppilastalo valmistui 1910. Pohjalaiset eivät olleet siitä kovin innostuneita. Havaitsin, että he ainoina vastustivat ylioppilastalon rakentamista kaikissa mahdollisissa ylioppilaskunnan elimissä, heillähän oli oma talo tekeillä. Aika itsekäs näkökanta, vai mitä? Ei lainkaan sovi Johannes Snellmanin edellä kuvaamaan jaloon pohjalaiseen kansanluonteeseen.

Ostrobotnian vihkiäisjuhlassa 9. marraskuuta 1912 kantaesitettiin Toivo Kuulan säveltämä ja V. A. Koskenniemen sanoittama ”Nuijamiesten marssi” ... ”Meill’ on hanki ja jää, meill’ on halla ja yö, meill’ on ankarat käskyt kohtalon. Kenet kerran nuijamme maahan lyö, se maassa on.” Ei

kovinkaan rauhanomaista vaan pikemminkin uhmakasta pohjalaista uhoa, mutta sävyn ja sanoman ymmärtää sortokauden taustaa vasten. Historian havinaa oli ilmassa myös Ostrobotnian 50-vuotisjuhlassa marraskuussa 1962. Juhlapuheen piti eteläpohjalainen Kaarlo J. Kalliala, entinen jääkäriaktivisti ja EPO:n kuraattori vuosilta 1916–1918. Elämäntyönsä Kalliala, joka oli vanhaa pohjalaista Bergrothin pappissukua, teki pankkimiehenä ja toimi mm. Säästöpankkien Keskus-Osakepankin toimitusjohtajana.

Kertomus jääkäri liikkeen syntysanojen lausumisesta Ostrobotniassa, sen silloisessa Kassahuoneessa 27. lokakuuta 1914, kuuluu kansallisen historiamme keskeiseen kuvastoon. Muistettakoon, että talo ei ollut silloin ollut käytössä vielä kahta vuottakaan. Länä olivat pohjoispohjalaisista Väinö Kokko, Yrjö Ruuth (sittemmin Ruutu) ja Kai Donner sekä eteläpohjalaisista edellä mainittu Kaarlo J. Kalliala. Lisäksi oli muiden osakuntien edustajia, mutta heitä ei pohjalaisessa historiankirjoituksessa ole juuri mainittu. Ettei totuus unohtuisi, Saksaan lähtijöistä oli eteläpohjalaisten osuus osakunnista kaikkein vähäisin, ns. Pfadfindereistä vaivaiset 1.5 prosenttia, ja pohjoispohjalaistenkin osuus heistä oli vain 3.1 prosenttia. Ylivoimaisesti aktiivisin osakunta jääkäri värväyksessä oli Nylands Nation.

Noihin aikoihin PPO:n kuraattorina toimi tohtori Rudolf Holsti, joka oli täysin tietämätön, mitä talossa puuhailtiin. Erään kokouksen alussa hän otti kuraattorin oikeudella ensimmäisen puheenvuoron ja piti kuulijoille karttajarjoituksen, jolla hän osoitti, että ympärysvallat voittaisivat maailmansodan. Kun kaikki läsnäolijat olivat selvästi toista mieltä, Holsti keräsi karttansa ja poistui kokouksesta. Hänen on kerrottu olleen Ostrobotniassa tuohon aikaan ainoa, joka ei uskonut Saksan voittoon.

Kuten edellä mainitsin, Ostrobotniaa on vuosikymmenten mittaan käytetty platformina monenmoisten poliittisten pyrintöjen ajamiseen. Tätä olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin nimenomaan muistin politiikan näkökulmasta. Kun koetin valtakunnallisen uutiskynnyksen ylittäneitä tapauksia selvittää, ensimmäiseksi nousi muistikuvini tasavallan presidentti Urho Kekkosen ns. Ostrobotnian puhe, jonka hän piti PPO:n 60-vuotisjuhlassa 4. helmikuuta 1967. Hän käytti tätä puhujakoroketta hyväkseen ajaessaan kansallista eheytysohjelmaansa. Kekkonen teki selväksi sen, että kommunisteille Suomi oli yhtä rakas isänmaa kuin kaikille muillekin kansalaisille. Toimiessani aikoinaan PPO:n inspektorina ja ripustaessani kaulaani Eila Hiltusen suunnittelema ja seniorien lahjoittama inspektorin käätyjä sain joka kerta konkreettisen muistutuksen tuosta Kekkonen Ostrobotnian puheesta; kääytyjen mitaliosan kääntöpuolelle on nimittäin kaiverrettu päivämäärä 4.2.1967. – Saan tällä kohtaa tilaisuuden onnitella osakuntamme lähes uunituoretta inspektoria, hyvää ystävääni ja kollegaani professori Aila Lauhaa. Nyt sinun harteillasi ja kaulassasi on tuo painava muistutus Kekkonen kuuluista konsteista.

Arvoisat kuulijat! Esityksestäni tuli lopulta vain pintaraapaisu satavuotiaan Ostrobotniamme elämästä. Siitä puuttui arki ja juhla, elämä ja syke näiden seinien sisällä. Yritin vielä siunatuksi lopuksi löytää jotain vähän repäisevämpää ja siksi haeskelin Pohjois-Pohjalaisten laulukirjasta erästä ikiosakuntalaisen, Iki-Kiannoksikin kutsutun Ilmari Kiannon sanoittamaa laulua. Siinä hän istuu ravintola Manalassa ja on niin hurmaantunut sekä viinistä että pohjalaisten henkevästä seurasta, että lopuksi toivoo kuolevansakin Manalaan. En kuitenkaan näitä säkeitä löytänyt, liekö joku kateellinen ne laulukirjan viime painoksesta poistanut.